

УДК 800.7(575.2) (04)

DOI 10.33514/1694-7851-2024-2/2-107-111

Нурланбек кызы Г.

магистрант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Джусубекова А.Т.

магистрант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Сегизбаева Н.К.

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент

И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

Segizbaeva8@mail.ru

КЫРГЫЗ ТИЛИН ЭКИНЧИ ТИЛИ КАТАРЫ ОКУТУУНУН ЗАМАНБАП МЕТОДДОРУНДА КӨЙГӨЙЛҮҮ ОКУТУУ

Аннотация: Макалада коммуникативдик көндүмдөрдү калыптандыруунун мыйзам ченемдүүлүктөрү – угуу, сүйлөө, окуу жана жазуу көндүмдөрү жөнүндө сөз болот. Экинчи тил окутуунун бир нече моделдерин аныктоого болот, аларга мугалим көңүл бурушу керек. Коммуникативдик ишмердүүлүктү коммуникативдик иш процессинде гана үйрөнүүгө болот. Угуу, сүйлөө, окуу жана жазуу көндүмдөрүн калыптандыруу процессинде ар кандай иш-аракетти үйрөнүүнүн негизги принцибине таянуу зарыл: бул иш-аракеттин процессинде гана каалаган ишти үйрөнүүгө болот. Баарлашуунун компоненттери: сүйлөө аркылуу сүйлөө, окуу аркылуу окуу, угуу аркылуу угуу, жазуу аркылуу жазууну буйруган коммуникативдүүлүк принцибинин негизинде дал ушул мыйзам ченемдүүлүк турат.

Негизги сөздөр: коммуникативдик көндүмдөр, угуу, сүйлө, окуу, жазуу, коммуникативдик ишмердүүлүк, коммуникативдүүлүк принциби.

Нурланбек кызы Г.

магистрант

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

Джусубекова А.Т.

магистрант

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

Сегизбаева Н.К.

кандидат педагогических наук, доцент

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г. Бишкек

Segizbaeva8@mail.ru

ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДАХ ПРЕПОДАВАНИЯ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО

Аннотация: В статье рассматриваются правила формирования коммуникативных умений – навыков аудирования, говорения, чтения и письма. Можно выделить несколько моделей обучения второму языку, на которые преподавателю следует обратить внимание. Коммуникативной деятельности можно научиться только в процессе коммуникативной работы. В процессе формирования навыков аудирования, говорения, чтения и письма необходимо опираться на основной принцип обучения любой деятельности: научиться любой деятельности можно только в процессе этой деятельности. Компоненты общения: говорение через говорение, чтение через чтение, слушание через слушание и письмо через письмо основаны на принципе коммуникативности.

Ключевые слова: коммуникативные умения, аудирование, говорение, чтение, письмо, коммуникативная деятельность, коммуникативный принцип.

Nurlanbek's kyzy G.

master's student

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

Djusubekova A.T.

master's student

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

Segizbaeva N.K.

candidate of pedagogic sciences, associate professor

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

Segizbaeva8@mail.ru

PROBLEM TEACHING IN MODERN METHODS OF TEACHING KYRGYZ AS A SECOND LANGUAGE

Annotation: The article discusses the rules for the formation of communication skills - listening, speaking, reading and writing skills. There are several models of second language teaching that teachers should pay attention to. Communicative activity can be learned only in the process of communicative work. In the process of developing listening, speaking, reading and writing skills, it is necessary to rely on the basic principle of teaching any activity: you can learn any activity only in the process of this activity. The components of communication: speaking by speaking, reading by reading, listening by listening and writing by writing are based on the principle of communication.

Key words: communication skills, listening, speaking, reading, writing, communicative activity, communicative principle.

Окуучулардын мотивациялык деңгээлин жогорулатуунун эң маанилүү фактору – бул вербалдык баарлашуу, баарлашуу максат катары, каражат жана окутуу технологиясы.

Окуучу максатка жетүүнүн реалдуулугун сезиши керек - эне тилинде сүйлөгөндөр менен баарлашууну үйрөнүү, чыныгы баарлашуу практикасында өзүн сынап көрүү. Ушуга байланыштуу конкреттүү коммуникативдик кырдаалда баарлашуу максатында окуучулардын турмуштук тажрыйбасын тилге багытталган жаңыртуу, сүйлөө чеберчилигин сактоо-кайра сактоо проблемасына көңүл бурбай коюуга болбойт. Бул маселе сөз психологиясында да, методологияда да өз чечимин табышы керек окшойт.

Окутууну стимулдаштыруу маселесин чечүүнүн экинчи аспектиси лингвистикалык. Ал окутуунун ар кандай баскычтарында тил курсунун экстралингвистикалык (же коммуникативдик) мазмунун сапаттуу тандоонун курч көйгөйлүн камтыйт. Лингвистикалык жана кептик материалды туура тандоо, тагыраак айтканда, түрдүү тартиптеги: морфемадан текстке чейин тилдик белгилерди тандоо бул маселенин чечилишинин адекваттуулугунан көз каранды.

Албетте, белгилердин туруктуу инвентаризациясы бар, ал ички мыйзамдар, тилдин түзүлүшү менен аныкталып, айтылган ойлорго көз каранды эмес. Булар, биринчиден, тилдин лексикалык курамынын грамматикалашкан, эң көп кездешүүчү бирдиктери.

Кыргыз тилин экинчи тили катары окутуунун заманбап методдорунда көйгөйлүү окутуу деп көйгөйлүү кырдаалды түзүү аркылуу сабактын бардык этаптарында окуу процессинде окуучулардын психикалык активдүүлүгүн активдештирүүнү камсыз кылган дидактикалык ыкмалардын жыйындысы түшүнүлөт. Проблемалык окутуу принцибин ишке ашыруу окуучулардын чыгармачылык жана резервдик мүмкүнчүлүктөрүн активдештирүүнү, ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүнү, окуучулардын белгилүү бир маселелерди чечүүнүн жолдорун жана ыкмаларын түшүнүү керектөөлөрүн калыптандырууну камсыз кылууга багытталган.

Мисалы, көйгөйлүү окутуу системасында беш негизги этап бар: 1) көйгөйлүү кырдаалды түзүү, маселени формулировкалоо; 2) жетишпеген билимдердин диапазонун аныктоо, мурунку билимдерди жаңылоо; 3) көйгөйлүү маселелерди чечүүгө даярдоо, аларды чечүүнүн жаңы жолдорун издөө; 4) алынган маалыматтын негизинде оптималдуу чечимди, көйгөйлүү кырдаалдан чыгуунун жолун тандоо жана түзүү; 5) маселени чечүүнүн үйрөнүлгөн ыкмасын бул теманын чегинен чыгып, окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн тажрыйбасына киргизүү.

Коммуникативдик көндүмдөрдү калыптандыруунун мыйзам ченемдүүлүктөрү – угуу, сүйлөө, окуу жана жазуу көндүмдөрү – дагы эле начар түшүнүлөт. Ошого карабастан, чет тилин окутуунун бир нече моделдерин аныктоого болот, аларга мугалим көңүл бурушу керек.

1. Коммуникативдик ишмердүүлүктү коммуникативдик иш процессинде гана үйрөнүүгө болот. Угуу, сүйлөө, окуу жана жазуу көндүмдөрүн калыптандыруу процессинде ар кандай иш-аракетти үйрөнүүнүн негизги принцибине таянуу зарыл: бул иш-аракеттин процессинде гана каалаган ишти үйрөнүүгө болот. Чет тилдик баарлашууну: сүйлөө аркылуу сүйлөө, окуу аркылуу окуу, угуу аркылуу угуу, жазуу аркылуу жазууну буйруган коммуникативдүүлүк принцибинин негизинде дал ушул мыйзам ченемдүүлүк турат.

2. Коммуникация көндүмдөрүн калыптандыруу үзгүлтүксүз жүргүзүлүп, сүйлөө практикасынын акырындык менен татаалдашын камсыз кылуу зарыл. Коммуникация көндүмдөрүн өнүктүрүүгө багытталган көнүгүүлөрдү - сүйлөө же баарлашуу - үзгүлтүксүз аткарылышы керек. Оптималдуу учурда ар бир тренингде сүйлөө ишмердүүлүгүнүн ар бир түрү үйрөтүлөт. Ошол эле учурда сабактан сабакка баарлашуунун көлөмү (билим берүүчү

тексттердин көлөмү) акырындап өсүп, тилдик материал татаалдашып, тапшырмаларды аткаруу ылдамдыгы жогорулайт, угуу жана окуу үчүн тексттердеги тааныш эмес сөздөрдүн саны көбөйөт. окуу тапшырмаларын аткарууда окуучулардын өз алдынчалыгынын деңгээли жогорулайт ж.б.

3. Коммуникация көндүмдөрүн калыптандыруу процессинде окуучулардын эс тутумунун механизмин таянуу зарыл. Эс тутум бул тажрыйбаны азыркы учурда колдонуу үчүн мурунку тажрыйбабызда болгон нерселерди эстеп калуу, сактоо жана андан кийин кайра чыгаруу механизми. Адамдын топтолгон турмушпук тажрыйбасынын, анын ичинде сүйлөөнүн негизги репозиторийи – туруктуу (узак мөөнөттүү) эс тутуму.

Окуучулар өз эне тилинде оозеки эс тутумдун механизмдин иштеп чыгышкан, бирок кыргыз тилин экинчи тили катары үйрөнүү процессинде аны экинчи тилдин материалына ылайыкташтыруу зарыл. Жумушчу эс тутумду өнүктүрүү үчүн төмөнкү көнүгүүлөр сунушталат:

- узундугу тынымсыз өсүп жаткан сүйлөмдөрдү угуу жана кайталоо;
- эки кыска жөнөкөй сүйлөмдү утуп түшүнүү, аларды бир татаал сүйлөмгө айкалыштыруу;
- бир нече сөздөрдү угуу, белгилүү бир темага тиешелүү болгон сөздөрдү кайра чыгаруу;
- сүйлөмдү угуу, аны кайталоо жана ага мааниси боюнча ага тиешелүү дагы бир сөздү кошуу;
- «Кар кесеги» принциби боюнча текстти кайра айтып берүү: биринчи окуучу бир сөз айкашын айтат, анын кошунасы бул сөз айкашын кайталап, ага дагы бир сөздү кошот, үчүнчү окуучу биринчи экөөнүн айтканын кайталап, үчүнчү сөз айкашын кошот ж.б.;
- чынжыр менен аңгеме түзүү (принципи бирдей).

Узак мөөнөттүү эс тутум сөздөрдү, сөз айкаштарын, сүйлөмдөрдү жана тексттерди такай жаттоо процессинде, ошондой эле өздөштүрүлгөн тил материалын системалаштыруу процессинде өнүгөт.

4. Коммуникация көндүмдөрүн калыптандыруу процессинде окуучуларда күтүү механизмдин өнүктүрүү зарыл. Күтүү (же күтүү) — объект, кубулуш, иш-аракеттин натыйжасы ж. Кеп ишмердүүлүгүнүн рецептивдик типтеринде күтүү механизми кабыл алынган кабарды ыктымалдык болжолдоо механизми катары, ал эми продуктивдүү типтерде – генерацияланган айтылышынын ырааттуулугун камсыз кылуучу алдын ала синтездөө механизми катары иштейт.

Угууда жана окууда кабыл алынган тексттин лингвистикалык формасы да, семантикалык мазмуну да болжолдонот. Анын үстүнө лингвистикалык форма жаатында ыктымалдык болжолдоо тилдин бардык деңгээлдерине – муундан текстке чейин таасирин тийгизет. Окумуштуулар билдирүүнүн контексти канчалык кеңири жана структурасы татаал болсо, кабыл алуу анын ыктымалдык баалоосунан көз каранды деп эсептешет. Сүйлөө жана жазууда күтүү синтези сөздүн маанилик деңгээлинде да, сөздүк жасалгалоо деңгээлинде да өнүгүшүн камсыздайт, ал эми сөздүк жасалгалоо деңгээлинде да тилдин бардык жактарына таасирин тийгизет.

5. Коммуникация көндүмдөрүн калыптандыруу процессинде окуучуларда түшүнүү механизмдин өнүктүрүү зарыл. Түшүнүү — семантикалык байланыштарды орнотуу: жеке түшүнүктөрдүн ортосундагы, сүйлөмдүн мүчөлөрүнүн ортосундагы, өкүмдө жаңы менен берилгендин, сүйлөмдөрдүн жана суперфразалык бирдиктердин ортосундагы байланыштар. Бардык деңгээлдеги туура түзүлгөн семантикалык байланыштар окуу жана угуу учурунда

билдирүүнүн маанисин адекваттуу түшүнүүнү камсыздайт жана сүйлөө менен жазууда билдирүүнүн бүтүндүгүн жана ырааттуулугун аныктайт.

Адабияттар:

1. Биялиев К. А. ЖОЖдордо кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүдө окуу жана угуп түшүнүү ыгын билүү жана аларга машыгууну өнүктүрүү маселеси тууралуу // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета, 2004. – Т. 4. – №3. – С. 71-76.
2. Сегизбаева Н.К. Кыргыз тилин үйрөтүүдө деңгээлдер боюнча коммуникациялык компетенцияны өнүктүрүү маселелери. [Текст] /Н.К. Сегизбаева//БГУ жарчысы. 2018. – 71-74-бб.
3. Сегизбаева Н.К. Кыргыз тилин деңгээлдер боюнча окутуу процессинде практикалык сабактарды уюштуруунун технологиялары. [Текст]/Н.К. Сегизбаева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2018. – 1, – 94-196 бб.
4. Сегизбаева Н.К. Приемы работы с текстом с учетом коммуникативной методики. [Текст]/Н.К. Сегизбаева //Вестник КГУ им. И.Арабаева. - 2018. – С. 406-412.
5. Өмүралиева С., Кундузакова С. А. Изучаем кыргызский язык. Учебное пособие для начинающих. Часть II. – Б.: Алтынай, 1993. – С.108.
6. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М., 1989.

Рецензент: кандидат педагогических наук, доцент Казиева Г.К.